

Motto:

*„Palatul are menirea de a deveni un focar cultural al Maramureșului, iar muzeul icoana trecutului cultural și al etnografiei din Maramureș”
(Coriolan Petranu, 1922)*

Din istoria muzeelor din Sighetul Marmației Palatul cultural și Muzeul Maramureșului

I

Dr. Mihai Dăncuș
Sighetul Marmației

În anul 1922 apare la editura „Cartea Românească” SA din București volumul „Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș” cu subtitlul foarte semnificativ „Trecutul, prezentul și administrarea lor”. Cartea beneficiază de „101 ilustrații în text, o hartă și un tablou statistic” și de un rezumat în limba franceză. Autorul este cunoscutul profesor, pe atunci conferențiar de istoria artelor la Universitatea din Cluj și Inspector general al muzeelor din Transilvania, Dr. Coriolan Petranu.

La pagina 151, capitolul 18 înserează titlul „Muzeul palatului Cultural din Sighet”.

Între cele 27 de muzee din cele patru provincii descrise de autor, trei dintre ele sunt organizate și poartă titulaturi asemănătoare. Este vorba de Muzeul Palatului Cultural Arad (1881), Muzeul Palatului cultural Târgu Mureș (1913) și Muzeul Palatului cultural Sighet (1873). Se pare că aceste clădiri/palat au fost construite de către administrația austro-maghiară cu funcții inițiale care vizau diferitele compartimente ale culturii, în speță iată activitatea muzeistică. Aflăm de la autor că palatul cultural din Sighet a costat 380.000 de coroane și s-a terminat construcția în anul 1914.

Primul muzeu la Sighet, exceptând muzeul creat de Dr. Ioan Mihalyi de Apșa și amplasat în casa familiei (vom detalia separat organizarea acestui muzeu privat și colecțiile pe care le avea) s-a înființat prin Societatea pentru Muzeu din Maramureș, înființată în anul 1873. Din păcate această societate nu a funcționat până în anul 1898. De abia din anul 1900 se începe o activitate organizată și cu rezultate prin acțiunea lui Várady Gábor și apoi Báthori Iosif. În anul 1902 Muzeul era deja sub jurisdicția Statului, primind subvenții de 250-500 coroane pe an.

La început colecțiile muzeului erau prezentate într-o încăpere din clădirea de reședință a Comitatului (splendidul palat din Piața Mihalyi de Apșa, care astăzi, din păcate, are destinație comercială - construit în anul 1690 în stil baroc cu unele inserții gotice).

De aici colecțiile au fost mutate în edificiul băii orașului pentru scurt timp, ca în anul 1907 să fie ambalate în lăzi și depozitate la Liceul reformat. Societatea pentru muzeu își încetează activitatea. În anul 1914 colecțiile au fost preluate de Asociația culturală a județului (asociație maghiară) și depozitate în

clădirea Palatului cultural. Începutul războiului face ca și Asociația să-și înceteze activitatea.

Muzeul în perioada războiului a fost tot timpul închis. Palatul a fost ocupat la început de armata austro-ungară care după ce s-a retras a fost preluat de armata română. Clădirea Palatului a suferit mult. „Instalația electrică, o parte a mobilierului, ferestrele, lacătele și chiar parchetul au dispărut dintr-o parte a edificiului. Din bibliotecă lipsesc cărți, din muzeu obiecte”¹⁸.

De data aceasta statul român alocă prin Inspectoratul muzeelor suma de 20.000 lei pentru lucrări de reparații la palat care se termină în anul 1921. În felul acesta adunarea generală a ASTRA s-a ținut în august 1921 la Palat. Aceasta a prilejuit organizarea unei mari expoziții etnografice românești (vezi fotografiile) unde au excelat în special covoare lucrate în atelierele doamnelor Mihalyi, Bârlea, Iurca ș.a. (vezi foto). Oaspeții englezi care se aflau în Maramureș, respectiv la Sighetul Marmației au fost profund impresionați și plini de admirație față de arta populară a românilor din Maramureș.

Coriolan Petranu pe baza datelor de care dispunea constată că Muzeul la data transferării patrimoniului de la Liceul reformat la Palatul culturii (1914) acesta avea următoarele colecții principale: arheologie (781 obiecte), istorie naturală (1197 obiecte), colecția etnografică (50 obiecte), relicvii (14 obiecte), biblioteca avea 777 volume și peste 1.000 de publicații și manuscrise. O parte a colecțiilor muzeului cuprind armele, bijuteriile, veșmintele etc. găsite cu ocazia săpăturilor făcute la mormintele din Dolha¹⁹. În colecția de artă domină ca realizare artistică și valoare celebrul tablou realizat de pictorul de origine armeană Hollósy Simon, intitulat „Cetatea Hustului”, care a fost comandat de conducerea orașului Sighet.

După război „administrația Palatului și a Muzeului este încredințată unui director român”.

Expoziția din luna august 1921 organizată în generoasele saloane ale Palatului Cultural de către ASTRA – Despărțământul Sighet a fost susținută de Asociațiunea pentru Cultura Poporului Român din Maramureș de care s-au bucurat și participanții la lucrările conferinței ASTRA și cu siguranță că a fost văzută și de Gheorghe Vornicu, profesorul de geografie trimis de Simion Mehedinți în Ardeal și care, iată, acum (1921), ajunge în Maramureș. Expoziția avea ca dominantă prezentarea artei populare maramureșene, cu preponderență splendidele covoare lucrate în atelierele de renume, dar și alte categorii ale artei populare. Acestea, precum și bogăția satelor zonei în obiecte etnografice îl determină pe tânărul profesor de geografie de la Școala Normală să organizeze cu elevii adunarea din sate și aducerea la școală a valoroaselor obiecte de textile, ceramică, iconografie, artă bisericească, obiecte de uz casnic, păcurărit etc.

Gheorghe Vornicu, în 1931 publică la Cluj, în *Analele Universității* articolul „Muzeul etnografic maramureșean. Începuturile, inaugurarea, starea de

¹⁸ **Coriolan Petranu**, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Trecutul, prezentul și administrarea lor*, editura Cartea Românească SA, București, 1922, p. 152

¹⁹ *Idem*, p. 151

azi”²⁰. Vornicu mărturisește: „Muzeul a început cu colecțiunile adunate de elevi, după indicațiile ce le-am dat, încă din anul 1921, este deci unul dintre cele mai vechi muzee etnografice din țară – „Spre a colecta este nevoie de dragoste, experiență, persistență și îndrăzneală. Se cer cotrobăite podurile caselor vechi, a bisericilor și a caselor părăsite, șoprurile și cămărilor întunecoase, și se cere mai ales, un mod special de a lucra cu lumea sătească, care cu greu își poate explica de ce cauți și strângi lucrurile părăsite, urâte și scoase din uz... Unii țărani credeau că le iau „semn din casă” pentru cine știe ce descântece și farmece...”²¹

Am citat cele de mai sus pentru a constata că după cel puțin 50 de ani, când ne începeam noi demersul muzeografic greutățile și mentalitățile erau cvasi aceleași.

În continuare Gheorghe Vornicu descrie toată activitatea sa, greutățile prin care a trecut până la deschiderea muzeului (septembrie 1926). Vom da în anexă textul integral scris de Gheorghe Vornicu pentru a-l reintroduce în circuitul științific și pentru a face în acest fel un omagiu celui care a realizat primul muzeu etnografic al Maramureșului. Vom menționa în continuare câteva personalități ale vremii care s-au sensibilizat și au ajutat într-un fel sau altul demersul întreprins de Profesorul Vornicu.

În anul 1923 Prof. Alex. Tzigara Samurcaș, pe atunci „inspector general al muzeelor din întreaga țară” face o vizită la Sighet și pentru a-l încuraja pe tânărul și sânguinciosul profesor animat de culegerea mărturiilor etnografice, îl ajută cu 10.000 lei, din fondurile Ministerului de culte. Îl vizitează apoi Prof. I. Simionescu de la Iași, care relevând însemnătatea începutului de „muzeu etnografic maramurășan”, mi-a dat și mai mult imbold de a lucra, făcând o elogioasă apreciere în „Viața Românească” din 1924 (în articolul *Forme arhaice în viața poporului român*). În articol Gheorghe Vornicu nu uită să-l pomenească și pe „Gh. Vâlsan, președintele primei societăți etnografice din țară” de la care a primit „prețioasă îndrumare și ajutor moral”, ca și de la „dl. Prof. R. Vuia, directorul Muzeului etnografic din Cluj”. Ajutoare a mai primit din partea „comunei Sighet, a județului Maramureș, a Casei Școalelor, a Astrei și în fine iarăși din partea Ministerului de Culte, ...un ajutor particular de 2000 de lei de la dl. Emil Teodoru (fost administrator financiar al județului)”, iar Fundația Regele Ferdinand I prin „prietenul de totdeauna al muzeului dl. Gh. Kirileanu” a donat suma de 50.000 lei (sumă mare).

În anul 1925 sunt expuse pentru prima dată colecțiile etnografice în sălile Palatului Cultural cu ocazia celor veniți la inaugurarea bustului lui Ioan Mihalyi de Apșa.

Data oficială de deschidere a primului muzeu etnografic al Maramureșului rămâne 6 septembrie 1926. Deschiderea s-a făcut cu ocazia Congresului profesorilor de geografie din România, care s-a ținut la Sighet în perioada 5-10 septembrie 1926 sub președinția savantului Simion Mehedinți.

²⁰ **Gheorghe Vornicu**, *Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj*, vol. IV, Cluj, Tiparul „Ardealul”, 1931

²¹ Idem

(A. scario congreuile li geografici)

Se pentru osmensele de știință, și pentru călătorii,
care se cilesc să întemeieze o tradiție pedagogică în țara
tuturor cu experiența proprie a poporului nostru, iar
această muncă este o operă de artă însemnată - Toamna
în clăja, când viața originară a osmanilor români
este pe cale de dispariție, un profesor un prieten fidel
fiind a începe a călăuzi călătorii cele mai curate
într-un astfel de stat de ochire

International Museum pentru Știința
multimistă de îngrijire s-a aflat la Londra
Profesorul Voronin a fost invitat la la Jura

Coriolan Petranu care a consemnat aceste date despre muzeu, considera în articolul său: „*Palatul are menirea de a deveni un focar cultural al Maramureșului, iar muzeul icoana trecutului cultural și al etnografiei din Maramureș*”(p. 152)

Publicația „Gazeta Maramureșeană” în numărul din 3 septembrie 1926 (Anul VII, nr. 36) Într-un amplu articol anunța desfășurarea Congresului profesorilor de geografie (din România) în perioada 5-10 septembrie în orașul Sighet.

Publicăm în continuare articolul lui Gheorghe Vornicu intitulat „Muzeul etnografic maramurășan”, publicat în Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj, vol. IV, Cluj, Tiparul „Ardealul”, 1931.

Muzeul etnografic maramurășan

Gh. Vornicu

Extras din lucrările Institutului de geografi
e al Universității din Cluj, voi IV,
Cluj, Tiparul „Ardealul”, 1931

Muzeul

Începuturile, inaugurarea, starea de azi

Muzeul a început cu colecțiunile adunate de elevi, după indicațiile ce le-am dat, încă din anul 1921, este deci unul dintre cele mai vechi muzee etnografice din țară.

Însă, cu roate indicațiile ce le-am dat, de multe ori elevii îmi adunau aceleași lucruri, dublate, triplate sau chiar multiplicat, lipsindu-mă în schimb de unele lucruri foarte elementare, ca de pildă o broască de lemn cu cheia ei, o cursă de șoareci etc., un covor sau un ștergar etc., care se găseau la ei, dar a căror însemnătate etnografică, nu aveau ei de unde s-o prindă. Spre a colecta, este nevoie de dragoste, experiență, persistență și îndrăzneală. Se cer cotrobăite podurile caselor vechi, a bisericilor și a caselor părăsite, șoprurile și cămășile întunecoase, și se cere mai ales, un mod special de a intra, cu lumea sătească, care cu greu își poate explica, de ce cauți și strângi lucrurile părăsite, urâte și scose din uz.

Unii țărani credeau că le iau „semn din casă” pentru cine știe ce descântece și farmece... Alții se țin prea strâns legați sufletește de „lucrurile rămase din bătrâni” ca să poată fi convinși să ți le vândă, cu oricât de ridicate prețuri... Așa că a fost nevoie chiar de la început, a cerceta personal, mergând sat cu sat, gospodărie cu gospodărie, întreg ținutul voievozilor.

Dar atunci, am luat contact cu lucruri ce nu puteau fi oferite gratuit, cu Țolurile (covoarele, scoarțele), șterguri de rudă și de perete și în special piese de îmbrăcăminte. Cum nu mă puteam lipsi de ele, am dat bani și le-am luat. Și așa cu elevii și personal, colectând în vacanțe și în timpul liber, a luat naștere primul început de „muzeu etnografic al Maramurășului” întâi acasă la mine, apoi la școală. Aici m-a descoperit în anul 1923 dl. Profesor Alex. Tzigara Samurcaș, pe atunci „inspector general al muzeelor din întreaga țară”. Începutul meu serios l-a mulțumit și drept încurajate m-a ajutat cu 10.000 lei

din fondurile Ministerului de Culte, primul fond de colectare, cu care s-a achiziționat un mare număr de obiecte principale. Am fost apoi vizitat de dl. Prof. I. Simionescu de la Iași, care relevând însemnătatea începutului de muzeu etnografic maramurășan, mi-a dat și mai mult imbold de a lucra, făcând o elogioasă apreciere în „Viața Românească” din 1924 (Forme arhaice în viața poporului român). Prețioasă îndrumare și ajutor moral mi-a dat dl. Profesor Gh. Vâlsan, președintele primei societăți etnografice din țară ca și dl. Prof. R. Vuia, directorul Muzeului etnografic din Cluj. S-au adăugat apoi alte ajutoare în bani bine venite și anume din partea comunei Sighet, a județului Maramureș, a Casei Școalelor, a Astrei și în fine iarăși din partea Ministerului de Culte, la care s-a adăugat și un ajutor particular de 2000 de lei a fostului administrator financiar al jud. Maramureș dl. Emil Teodoru. Anul trecut, Muzeul a obținut importanta donație de 50.000 lei a „Fundăției Regele Ferdinand I”, prin prietenul de totdeauna al muzeului dl. Gh. Kirileanu. Tuturor, muzeul le mulțumește pe această cale.

Cu ocazia inaugurării, în 1925, a bustului lui I. Mihalyi, editorul „Diplomelor Maramureșene” fost membru corespondent al Academiei Române, colecțiunile se mută în actualele camere ale „Palatului Cultural”, unde prima dată sunt arătate publicului, mirat că în așa scurt timp și fără să știe aproape nimeni, a putut lua ființă un așa de interesant și necesar muzeu. Iar în 1926 în luna Septembrie cu ocazia Congresului profesorilor de geografie din întreaga țară, ce a avut loc la Sighet sub președinția dl. Profesor Simion Mehedinți, muzeul a fost inaugurat și redat funcțiunii lui publice. Cu această ocazie dl. profesor Mehedinți, în cinstea căruia s-a tipărit acest volum, a binevoit a scrie șirurile din facsimilul de mai înainte, unde în formă simplă și lapidară, caracterizează așa de minunat însemnătatea muzeului și a etnografiei în general.

Muzeul a fost vizitat apoi și de dl. ministru al instrucț. Dr. Anghelescu care a binevoit a scrie cuvinte de laudă în cartea de onoare a muzeului, cum și de foarte mulți cercetători și oameni de știință.

Colecțiunile. în mod provizoriu, nefiind încă definitiv aranjat - muzeul are următoarele secțiuni:

1. Secția păcurăritului

Dat fiind că păcurăritul, creșterea marhelor (de la unguresc marha - dobitoc) a vitelor mari și mici, este prima ocupație a locuitorilor din Maramureș, se impunea ca prima secție a acestui muzeu să se ocupe de această ocupație.

Secția păcurăritului din Muzeului etnografic maramurășan cuprinde: linguri păcurărești de o formă și construcție specială ce le deosebește de cele obicinuite, țigănești. Apoi, linguri mari, numite găvane, cu care strânge urda de la jintă. Toate sunt lucrate cu multă măiestrie, de o formă comodă și specială în diferite chipuri de o rară frumusețe. Unele găvane sunt așa de mari că se pot lua cu ele până la doi litri de lapte deodată. Sunt apoi jintălaie (obiect de amestecat laptele cu chiagul), de diferite mărimi și forme... Vine apoi carâmbul de măsurat laptele, un instrument foarte interesant, un simplu răboj - pe cât de simplu în alcătuire, pe atât de completat în socoteala cu care se ajunge, de a deduce, de la volumul - înălțimea laptelui în doniță, greutatea în fonți, a

brânzei corespunzătoare... Cumpănă de măsurat brânză, de diferite mărimi, trâmboița de lemn și tablă, în care cânta ciobanii anumite semnale, numai de ei știute și doina lor ..., înă tată înă... (Graiul și folclorul maramurășan de Tache Papahagi), bâte ciobănești, fluier, gulerul cu dinți de fier, ce se pune pe gâtul câinelui, ca armă defensivă spre a ajuta în luptă cu lupii și alte animale sălbatice; hârzoabele - un fel de rețea din gânj în formă rotundă și cu mai multe diametre dispuse cruciș și cu ajutorul căruia se poate aduce fânul la oi și vite, fără să te scufunzi în zăpadă, oricât de mare ar fi; găleata de muls, bărbânța în care se păstrează laptele și brânza, pălăria de păcurar, anume preparată, cum am vorbit în altă parte și cu un cuvânt aproape tot ce este în legătură cu viața păcurarului maramurășan ... (păcurar de la latinescul pecus - vită).

II. Secția obiectelor casnice

Această secție cuprinde: blidare, colțare, lingurare, linguri țigănești și păcurărești, frecălaie (de frecat fasolea); bătucitoare (de zdrobit usturoi), sărărițe (cutiute din lemn și coaje de mesteacăn pentru dus sare și saramură), blide de lemn și de lut, de diferite forme, cele de lut de obicei pentru ornamentație, pranic de bătut rufe la râu, jilău de netezit rufe aspre de cânepă, diferite feluri de câni de lemn de obicei scobite cu strungul, șcătui (cutii) de lemn de țidulele, soroace, bani, diplome, hârtii de valoare, clește pentru nuci și alune etc. O colecție întreagă de diferite sfeșnice de lut și lemn, mult admirate de dl. prof. I. Simionescu din Iași și o alta de hopăcuri, opaițe de fier și sticlă; hreabăn de cules afine, un soi de piepten de lemn prin dinții căruia de vără vreții afinilor care rămân deasupra dinților. Cu acest instrument un singur om culege într-o zi cât ar culege în 5-6 zile. Ton pentru pălincă, un fel de butoiăș făcut cu multă măiestrie, fie din mai multe doage cu cercuri de lemn, fie dintr-un singur lemn frumos sculptat, cu tolcer (pâlnie) tot din lemn; ploscă pentru pălincă, aceeași ca în toate părțile; valău, o teică de dat mâncare la porci, băltage, un fel de bastoane speciale cu securi în miniatură de fier, alamă și lemn, purtate pe vremuri numai de nobili și bghirăi sau jurați (autoritățile comunale și ale plășii); încuietore de lemn sau broască de încuiat ușa, sperietoare, zisă și torăitoare, de gonit păsările din grâu și de la cânepă. Instrumentele de dogărie, de făcut opinci, de tâmplărie, curse pentru șoareci și păsări, instrumente de făcut mâncare, pâine de grâu și de mălai (făină de porumb) plăcinte etc., instrumente de pus la viței să nu sugă, de lecuit animalele de diferite boli; țapină instrument de lucrat la pădure; mâte un soi de potcoave cu dinți de mers pe gheață, pe stânci și pe lemne. În fine, instrumente în legătură cu agricultura, pluguri vechi, coase și furci de strâns fânul și roadele câmpului, instrumente de bătut coasa, tocuri de pus piatra de ascuțit, furci de scos cartofi, o roată de car vechiu din vremea când nu se punea șină, obiecte de pescuit, o oloierniță (un aparat presă de lemn, de extras oloi din sămânța de bostan și floarea soarelui), sapă de lemn, o casă de vânatoare și de butinari (cei ce lucrează la păduri) în miniatură etc. În această secție, mai ales din cauza lipsei de spațiu și numai provizoriu, am pus laolaltă o întreagă serie de obiecte ce aparțin la ocupații diferite.

III. Secția industriei casnice

a) În Subsecția obiectelor de țesătorie se pot vedea toate obiectele cu care țese sau lucrează țărâna începând cu tiara (războiul de țesut) și anume: vârtelnițe cu suport și pene, răschitoare, potace numite în unele sate și lectă sau socală (instrument de făcut țevi), suveice, ițe, cercei (scripete), furcei, amnare, cujălci (furci de tors), fuse, druge, un fus mai mare de tors fire groase de lână pentru gubă și cergi, tindechii, întinzătoare la pânză, slugă la depănat (un dispozitiv care ține singur fusul după care se deapănă fără să mai fie nevoie de a treia persoană), hrebene de lemn și de fier (un fel de pieptene cu care se piaptână lâna, originalul din lemn), suveice de diferite feluri și mărimi, lopățica de urzit, o lopățică în mijlocul căreia este o gaură prin care se trece firul ce se poartă la urzit, scutindu-se astfel de a se înfierbânta degetele ca de obicei, urzitoare, perii de periat caerul de lână sau cânepă, țevi etc. Intre ele se găsesc mai interesante un potac, o socală pentru făcut țevi, construită pe baza principiului roței cu dinți de la moară, care ușurează mult funcțiunea, cerând mult mai puțină forță și înmulțește învârtiturile, făcând-o astfel foarte practică. De asemenea două perii: una făcută din piele de arici și alta făcută din peri de gligan (mistreț), întăriți la un loc în mâner, prin rășină de brad etc., toate obiectele de un deosebit interes etnografic.

b) Șterguri de rudă, săcute de perină și fațoi (fețe de masă)

Pe rudă, un lemn gros ca mâna și lung cât patul, ce se atârână de grindă, deasupra patului, se așează frumos, spre vedere, tot ce formează zestrea găzdoaiei sau a fetei și anume: Șterguri de rudă, fețe de masă și deasupra pernele cu săcuțele cusute, alese sau în ajur, toate aceste, peste țoluri și cergi, așezate frumos spre vedere.

Ștergurile sunt bucăți de pânză dreptunghiulare cu un capăt - cel ce se pune spre vedere - ales, cusut sau în ajur. Alesul se face cu ață colorată arniciul, numit aici fitău, în diferite forme și figuri, de obicei în linie dreaptă și figuri geometrice.

Cele mai multe sunt de cânepă cu urzeală și bătătură, având de bumbac bătătura, numai la capătul ales. Culoarea arniciului este de obicei albastră și roșie. Rar, în timpul din urmă, se adaugă și culoarea galbenă. Prin ținutul Vișeuului a început a se adăuga și lâna pentru multiplicarea culorilor, având astfel pe lângă roșu și albastru, verde, galbenul etc. Se alege însă lâna cea mai fină, numită pe aici harast (de la ungureșcul haras - lână fină).

Pentru a avea termen de comparație, am colectat câteva și din, satele rutene, caracteristice ea fiind alese aproape numai cu o singură culoare, de obicei roșu, pe câtă vreme Românca, pune roșu în combinație cu alte culori, cu albastru și negru în special, pentru a-l scoate pe acesta în relief. Ga desemn, felia geometrică în diferite forme numite în roate, ciocane, brăduț, lilieci, stele, corigăuri (zig-zag) etc. etc. ni se prezintă într-o nesfârșită variație de combinații, de la linia simplă numită „drum” sau când este în zig-zag corigău, până la cele mai complicate. Multe se termină la capăt cu colți și roituri un fel de canafi.

Mai de mult, se țesea o singură bucată de pânză lungă cât ruda, și aleasă în marginea ce se pune spre vedere, numită rudoaie. Acum însă, acesteia,

aproape pretutindeni, i-au luat locul ștergurile. Pe pereți în jurul și deasupra blidelor de ornament și a diferitelor chipuri sfinte, icoane, sau profane, sau în jurul blidelor, se mai pun în unele sate și un fel de șervete lungi cu două capete, ambele alese. Acestea, spre deosebire de ștergurile de rudă, se numesc ștergători și șterguri de perete. Tot pe rudă se pun și Jafoaiele, fețele de mese, cari se tac de asemenea din cânepă și bumbac, sau chiar și lână. Fățoaiele de cânepă și bumbac, sunt de obicei alese la două capete, cu combinații de deseme luate de la șterguri și țoluri. (Vezi pi. IX, fig. 1 și 2). Fățoaiele de lână de obicei pătrate, reprezintă mai adesea o combinație de desemn cu rame în toate marginile, ce se încadrează perfect pătratului.

Săcuțele de perină, partea de la perina ce se vede, — au aceleași deseme ca își ștergurile și fățoaiele, dar mai frumoase, fiind lucrate mai fin, unele fiind făcute în ajur.

c) Țoluri (scoarțe, covoare)

Am putut colecta până în prezent peste 70 de bucăți de țoluri deosebit de frumoase și caracteristice. Și în trecut maramurășencele lucrau admirabil, țoluri cabrate vegetal cu galben din drobșor, o nuanță de roșu-violet, purpuriu din solovărf albastru frumos de culoarea cerului, dintr-un soi de lutișor cumpărat din târg, apoi preparat de ele, cu meșteșug; o nuanță de cafeniu, din coaja de stejar și foi de ceapa uscată, în fine verde, un verde șters din frunze de mălin, înțelegându - se prin mălin, ceea ce numim noi liliac. Aceste culori, în general șterse, în (nuanțe foarte dulci îmbinate cu o desăvârșită artă în desemnul geometric foarte variat, dau admirabile bucăți de „țoluri bătrâne”, spre deosebire de cele de azi, foarte urâte și ca desemn și coloratură, din culori chimice foarte vii, în care predomină: alb, roșu și verde, tricolorul maghiar. Această modă a fost luată numai acum câteva decenii, sub influența propagandei ungurești, care înființase în Sighet la Palatul Cultural un mare atelier de covoare, având nota predominantă culorile ungurești. În acest scop se făcea adevărată risipă de modele din partea oficialității, mai ales că, culorile cele mai obișnuite și mai ușor extrase din vegetale, erau tocmai culorile românești roșu-cărămiziu, galben și albastru, ce domină în toate vechile covoare maramureșene de-o neîntrecută frumusețe, față de cele noi. Urzeala era întotdeauna de cânepă. Dureros este că obiceiul și meșteșugul extragerii culorilor vegetale a dispărut total în Maramurăș, sub influența culorilor chimice.

Ne mângâie faptul că se mai menține în Bucovina, Basarabia și Oltenia. Va trebui încurajată și în Maramurăș revenirea la culorile vegetale, mai frumoase și mai durabile. În Maramurăș, în multe părți au pierit covoarele vechi, până și cele donate bisericilor cu ațurisenie de țărani nobili, cari covoare, au luat nu odată, drumul streinătății, Gherlei sau al Bucureștilor, de unde nu se vor mai întoarce. Pe valea Marei și a Cosăului, în șase comune mari de vestiți nobili: Desești, Crăcești, Breb, Budești, Sârbi și Călinești, după un umblet de șase zile, din gospodărie în gospodărie, am mai găsit în vara anului 1929, la un Evreu un singur covor vechiu, dat zălog acum 25 de ani. Și din multe părți mi se spune, c'au fost culese pe prețuri de nimica, de o doamnă streină din Baia-Mare, în 1927 și trimise, zice-se, în străinătate... Nu mai

amintesc că negustorii de zdrențe au contribuit și ei în largă măsură la dispariția vechilor covoare. Din fericire se mai găsesc pe valea Izei și pe a Vișăului (pe cea din urmă și pe fond negru ca o consecință a culorii negre de la îmbrăcămintă). Cele din Muz. Etnogr. Maramurășan sunt în special de pe aceste văi, în majoritate de pe valea Izei din satele: Cuhea, leud, Șieu, Botiza, Bârsana etc. Cel din pl. X, fig. 1, obținut cu multă greutate și numai în schimbul unui nou făcut după același model, din biserica veche din Podinocul Borșei. cu un admirabil desen geometric, în culori vegetale poartă următoarea inscripție cu litere cirilice, cusute cu acul: „Mihaiu Popa Ștefan cu femeia și fetele lui Ana și Iuliana, să le fie lor pomană în veci, anul 1831”, deci peste trei ani împlinește un secol. Un altul, de asemenea interesant este cel de la pl. X, fig. 2, cu modelul pe margine numit „hora” sau, în alte părți „hora de cocoane”, înțelegând sub numele de cucoane, fetele mari.... Figurile, foarte bine stilizate, dau impresia de mișcare. De asemenea cel din pl. X stânga cu diferite figuri: cătane călări, cerbul, brăduțul, liliacul, steluța, hreabănușul, unda apei, etc., pl. X dreapta „unda apei”, cu desenul numit „unda apei”, precum și altele, mult admirate de vizitatorii muzeului.

d) Portul și îmbrăcămintea

Portul — poate mai mult ca orice — fiind supus continuu evoluției, datorită modei ce cu rapiditate uimitoare, prin servitoare și domnișoarele intelectuale ale satului, pătrunde și la țară, trebuie în forma lui cea mai caracteristică și frumoasă, să-și aibă locul de piosă păstrare, măcar în muzeu. Aceasta, cu atât mai mult în Dacia superioară, unde țărănul român își numește portul țărănesc și azi „port românesc” spre deosebire de a celor altor naționalități. De aceea Muzeul Etnografic Maramurășan, și-a achiziționat o bună parte din portul caracteristic maramurășan descris în prima parte a lucrării acesteia. Se pot vedea în muzeu, o pereche de costume din comuna Săpânța. Costumul bărbătesc același — cu mici deosebiri în tot Maramurășul, adăugându-se doar cușitul din curea nelipsit la Săpânța, ca o influență venită din țara Oașului. De altfel, în acest sat, se pot admira cei mai frumoși bărbați dar și femei, care în inteligență și vioiciune lasă mult în urmă, celelalte comune. Unii Săpânțeni, poartă în loc de straiță lucrată în casă, tașcă de piele, ca mulți din țara Oașului. Este de observat însă la costumul femeiesc, lipsa zachiilor și înlocuirea lor cu sucnă și șorț. Sucnă este un fel de fustă, iar șorțul se pune numai dinainte. Sucna poate fi de diferite culori, dar de obicei este neagră. Șorțul de obicei. colorat cu roșu. Celelalte, pânzătura, pieptarul-cojocul, cămașa, împodobită, mai mult în alb, în creși și ajur, cum și încălțăminte, aceeași.

În figură se poate vedea un costum femeiesc de pe Vișău cu: suman și leagăn „liuliuf” în spate, care se poartă, mergând și călare. Mânecile la cămășile femeiești de pe Vișău, și mai ales la Borșa, spre deosebire de cele de pe Tisa, Mara, Iza și Cosău, încep din guler, ceea ce face să nu fie întotdeauna împodobite pe umăr, ci numai simple cusături pe toată mâneca. La extremitatea ei, mâneca, aceeași ca pe celelalte văi. Este de observat asemenea sgarda de mărgean, de o mare valoare și destul de grea. Pe Iza și Mara, costumele femeiești aproape la fel, au zaghiile așa cum le-am, descris în prima parte. Este

de observat că, cu cât te depărtezi de oraș. în susul apelor, către izvor, cu atât culoarea vârstelor se păstrează în roșu. Cu cât de cobori spre oraș, roșul se schimbă în roș-cărămiziu și apoi galben.

Pentru portul bărbătesc a se vedea pl. I. și. II, fig. 1, cu cămașa și gatiile, pentru a avea o idee de scurtimea cămășii și lărgimea pantalonilor. De asemenea, fig. 2 și pl. I, pentru a se vedea cușma, guba, cioarecii, etc.

Muzeul mai are și piese separate de îmbrăcăminte ca zaghii. cămăși cu alesătură specială etc. De altfel, portul deocamdată nu poate fi destul de bine reprezentat. în muzeu, întrucât, variind de la sat la sat, și mai ales, de la vale la vale, ar trebui păstrat cel puțin tot atâtea costume, dar care nu s-au putut procura din lipsa de fonduri și de spațiu în muzeu. Viitorul, însă, va completa și această lipsă.

IV. Secția bisericească

În trecutul lui istoric, Maramurășul a avut o intensă viață religioasă.

Vlădicia ortodoxă a Periilor înființată la 1391, frumoasele biserici de lemn, vechi de mai multe secole ca cea din deal de la Ieud, clădită ia 1360 își cea de la Apșa de Mijloc din 1440, cu mari averi în afară și multe și frumoase bogății înăuntru, sunt o dovadă vie de dragoste de Dumnezeu și lege, a vrednicilor voivozi și nobili maramurășeni.

Dar și aceste bogății se irotesc. Moșiile și pădurile au încăput în bună parte în mâinile streinilor, cu concursul stăpânului de ieri. Bisericile, în marea lor majoritate de lemn de brad, fag sau stejar, după regiune, cu toată frumusețea lor, sunt înlocuite de vreme și după cerința însăși a populației devenită din ce în ce mai numeroasă. Și odată cu înlocuirea lor cu altele de zid, făcute după un anumit tipic, greoaie și urâte, dispare și arhitectura originală și bogăția decorativă din înăuntru, precum și clopotnița neagră sveltă, în stil gotic, ce-ți dă de departe nota arhaică își caracteristică a satelor maramureșene.

Multe din bogățiile lăuntrice s-au salvat pe jumătate, înstreinându-se departe, de ținut la Gherla sau la Blaj, unde nu le vede nimeni. Cum însă oricărui lucru de un deosebit interes etnografic, cum sunt cele bisericești, îi stă bine și poate fi înțeles numai în mediul de unde a purces, cu obiectele ce am mai găsit, am pus bazele unei secții bisericești, în speranța, că odată și odată, ea va fi completată cu lucrurile ce pe nedrept i s-au luat ținutului.

În secția bisericească am putut colecta până în prezent câteva icoane foarte interesante și frumos zugrăvite, probabil de meșterii moldoveni, fie de-a dreptul pe lemn, fie pe 'pânză aplicată pe lemn, cu un fond aurit și împodobiri frumoase în relief. Multe din aceste icoane stau prin podurile bisericilor, înlocuite în biserică eu cele pictate pe sticlă la Nicula de lângă Gherla, unele foarte urâte. Totuși, preoții nu le dau fără aprobarea episcopiei și a curatorilor bisericești — formalități, până la împlinirea cărora, nu va mai rămânea nimic din ce s-ar putea salva astăzi.... Și cum această secție este etnografică-bisericească, am colectat pe lângă aceste frumoase icoane și de cele mai noi de la Nicula, cum și de cele de sticlă colorată, ca o influență a faptului că nu de mult se afla în apropierea Sighetului, o fabrică de sticlă, cum și de cele de carton ca să se vadă evoluția gustului poporului, cum și evoluția și degenerarea tehnicii de executare. Am colectat de asemenea, o serie de interesante cruci de

ornamentație în biserică și, dintr-un cimitir, una admirabilă, închisă într-un cerc, cu un brâu-frânghie în relief. Apoi haine bisericești de tot felul și toate culorile și lucruri mai mărunte ca : pecetare sau. prescurelnice (de pecetluit prescurile, cădelnițe etc. Și în fine cărți bisericești.

În privința cărților bisericești Muzeul Etnografic Maramurășan, putea fi foarte bogat dacă ne gândim la câte cărți bisericești, de valoare, s-au scos din ținutul voivozilor și credem că se va îmbogății, de acum încolo... Căci acest ținut în intensă viață religioasă ce a dus — se presupune că la Peri ar fi fost chiar și o tiparniță — a avut strânse legături culturale bisericești cu toate centrele culturale religioase ale românismului. Părintele I. Bârlea, care în 1909 a scris o carte intitulată *Însemnări din bisericile maramurășene*, ne arată că a găsit aproape în toate bisericile Maramurășului, cărți de ritual și de cultură religioasă provenite, nu numai din centrele religioase ale Daciei Superioare, ca Brașovul, Blajul și Sibiu, ci multe din Râmnic, Târgoviște, București, Neamț, Iași, Rădăuți, din vremea lui Matei Basarab, Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu și a tuturor vrednicilor de amintire, pentru activitatea lor culturală, vlădici și mitropoliți ai ținuturilor din Principatele Libere. Și sentimentul religios al poporului de aici cerea aducerea unor astfel de cărți, nu numai pentru uzul preoților și a bisericilor, ci și pentru satisfacerea nevoilor sufletești ale credincioșilor, acasă în zilele de Dumineci și sărbători. Așa se explică și marele număr de manuscrise găsite în ținut și expatriate azi, cum și copii făcute de simpli țărani, când cărțile tipărite erau greu de procurat.

Maramurășenii învățau în casă, din tată în fiu, cartea românească veche cu „potcoave”, pe un fel de „asbuchiare”. De mirat că aceste „asbuchiare” erau făcute pe baza cuvintelor normale, monosilabe ale pedagogiei modeme, deși, anonimul creator al acestui minunat manual didactic, nu avea altă pregătire pedagogică, decât cea innăscută și izvorâtă din nevoi și din natură, dascălul tuturor. (Am în muzeu un exemplar). Acest asbuchiar mi-a fost adus de elevul, azi învățător Bălea Simion din Ieud, veche comună de curatori vestiți, unde s-au găsit atâtea manuscrise vechi, cum și acele din Sbomicul dela Ieud publicate de curând de Academie.

Dintre manuscrise, muzeul posedă în secția bisericească unul foarte vechi slavonesc probabil de aceeași etate ca și evanghelia de la Voroneț și cea de la biserică unită din Hunedoara sau, nu cu mult mai nou. Are frumoase pagini caligrafiate, probabil cu culori vegetale. Mi-a fost adus din biserică din Sârbi. Și încă două copii manuscrise din Ieud și una din Vad, cea din urmă admirabil scrisă de țăranul Lăscăian Grigore în anul 1843, ca să se vadă trudnica pietate a țăranului maramurășan, păstrată până în zilele noastre.... Între cărțile vechi slavone și latine, ce se pot vedea în această secție, citez una, cu data 1673, tipărită în Rusia.

Față de tendința de dispariție a bisericilor vechi de lemn, intenționăm a aduce în preajma Palatului Cultural, sediul muzeului, pe un loc foarte potrivit, una din aceste biserici complet aranjată ca în sat.... Și va trebui dacă nu eu, cel ce îmi va urma să aducă una din aceste interesante biserici ca o scumpă relicvă a trecutului îndepărtat și s-o așeze în fața muzeului, cum de altfel intenționează să facă și dl. Romulus Vuia în parcul etnografic din Cluj.

Din cele de mai sus rezultă că muzeul are suficiente colecțiuni pentru a se considera intrat în funcția sa socială de păstrător al tezaurului sufletesc al poporului român din Maramurăș, de informator și educator artistic al publicului vizitator. În acest scop, el este deschis publicului aproape în fiecare Duminică și în totdeauna la cerere, începând cu anul deschiderii sale 1926. Dar până la completarea lui mai este încă mult de lucrat.

„Muzeul Etnografic Maramurășan” nu a putut până acum decât să strângă și multă vreme încă nu va putea face altceva și din multe cauze. Întâiu că nu avem local. Muzeul nu dispune actualmente decât de trei camere în sediul său din Palatul Cultural din Sighet, unde și-a depozitat mai bine zis, decât aranjat, colecțiile sale. Apoi nu are nici mobilier. În bună parte lucrurile stau fixate, cu cuiе în mod rudimentar pe pereți, ceea ce deteriorează obiectele și dă numai o slabă impresie de ceea ce sunt.

Dar muzeul nu are nici sediu propriu zis, căci Palatul Cultural, unde este actualmente, a fost luat de la județ de Societatea „Astra” din Sibiu despărțământul Maramurăș, cu chirie. Și dacă până acum am stat în acest local, prin bunăvoința județului și a soc. „Astra”, în viitor, ori plătim, dacă „Astra” va binevoi să ne lase și mai departe cu chirie, ori evacuăm. Oricum muzeul nu are un budget și nu a avut nici când, nefiind de nimeni întreținut, nu are de unde plăti, astfel că eventualitatea evacuării pare a fi sigură.

Iată lucruri pe care „Muzeul Etnografic Maramurășan”, singurul păstrător al documentelor etnografice din ținutul bătrânilor voivozi, icoană a unor vremuri apuse, își ține de datorie să le spună în preajma celor zece ani de la nașterea sa, în speranța că măcar acum după un așa lung stagiul de lipsă și privațiuni, dar de mândră afirmare a necesității sale, se va găsi omul fiare apreciind, valoarea și însemnătatea lui, să-l ajute spre a fi salvat.

Se pare că un om de inimă al ținutului înțelegător al rostului acestei instituțiuni pentru Ținut și Țară, actualul prefect-administrativ Gheorghe Dan și-ar fi luat această sarcină. Așteptăm cu multă încredere realizarea gândurilor bune ce le nutrește față de muzeu, singurul în stare să păstreze tezaurul de intensă viață și cultură populară a Poporului Român din Țara, de veche tradiție a bătrânilor voivozi maramurășeni.